

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

D. Mateescu, G. Petrescu, D. Tîbuleac, L. Vlad, Știința și Informatica,
București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1987

Lucrarea *Știința și Informatica* oferă recent de colecția „Știința pentru toți” este utilă unui public variat, putînd fi receptată la diferite nivele de profesionalitate în domeniu: de la rolul de informare cu caracter general pentru nespecialiști și pînă la cel de document de lucru, conținînd informații foarte precise adresate celor implicați în probleme informatizării științei și tehnologiei. Totodată, numeroasele implicații sociale menționate vor incita cu siguranță la reflecție pe orice cititor, indiferent de aria profesională a căreia îi aparține.

Volumul este centrat pe definirea domeniului aflat la intersecția științei cu informatica. Este un domeniu a cărui importanță decurge din rolul vital pentru societate pe care îl joacă în mod independent fiecare din ele și din potențarea reciprocă realizată prin interferarea lor. Zonele de interacțiune luate în discuție sînt următoarele: informatica procesului decizional în știință și tehnologie, informatica procesului de cercetare-proiectare propriu-zis, informatica modernizării proceselor tehnologice (informatica industrială), suportul știință a informaticii.

Fiecare dintre aceste direcții de interferență polarizează în momentul de față preocupări și eforturi care se materializează în mod corespunzător sub forma Sistemului informatic pentru știință și tehnologie (SISTEH), cercetării-proiectării asistate de calculator (CPAC), informaticii industriale precum și a activităților de cercetare implicate de progresul ramurii informatică. Abordarea sistematică a acestor direcții de activitate din perspectiva unitară a intersecției știință-informatică oferă o nouă înțelegere a importanței lor și a tipului de acțiuni eficiente necesare pentru dezvoltarea lor.

O parte importantă a volumului este consacrată descrierii cu suficiente amănunte a conținutului activităților menționate, urmîrind să contribuie astfel la o largă popularizare și promovare a acestora în rîndul specialiștilor cu tangențe la problematica prezentată.

Sistemul informatic pentru știință și tehnologie este definit ca „sistemul informațional macroeconomic, asistat de calculator cu ajutorul căruia se realizează stocarea, prelucrarea și comunicarea informației necesare conducerii procesului de cercetare științifică și tehnologică pe circuitul cu dublu sens prognoză-proiectare-plan de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și introducere a progresului tehnic (CS-DT-IPT)” (p. 15).

SISTEH este văzut ca o componentă de bază a Sistemului informatic național (SIN); în condițiile actuale ale desfășurării revoluției tehnico-științifice el constituie unul dintre cele mai complexe și dinamice subsisteme informatice funcționale ale SIN.

Structura SISTEH conține pe verticală trei nivele: I — al organului de sinteză (GNST), II — al ramurilor (academii de profil, institute centrale, ministere), III — al unităților de cercetare și proiectare (de sine stătătoare sau din cadrul altor organizații). Pe orizontală au fost create un număr de module (subsisteme) care grupează activitățile cu specific comun: coordonare, prognoză-program-planuri de CS-DT-IPT, produse-tehnologii-sisteme servicii, valorificarea creației tehnico-științifice, brevete-mărci, informare-documentare, standardizare, cercetare-proiectare asistată de calculator.

Crearea SISTEH urmărește optimizarea funcțiilor sistemului știință și tehnologie, și în special: conducerea de perspectivă a activității de cercetare și proiectare; realizarea obiectivelor curente ale activității de CS-DT-IPT; realizarea informării în timp real a decidenților în scopul elaborării unor decizii corecte și operative; creșterea productivității muncii și a calității în activitatea de cercetare prin realizarea unei unități organice cu componenta sa — productivă — cercetarea-proiectarea asistată de calculator etc. (p. 20).

Implementarea și dezvoltarea SISTEH — arată autorii — nu poate fi realizată decît în trepte, și pe baza unei strategii clare, precis conturate. Aceasta va lua în considerare condițiile tehnice și de personal existente, precum și nevoile actuale, și viitoare în această direcție. „Implementarea SISTEH în prima etapă” — se arată — „ridică probleme deosebite legate de dezvoltarea inegală a informaticii în ramurile științei anterior definirii proiectului de ansamblu al sistemului. Trebuie de aceea acționat pentru urgentarea introducerii informaticii în ramurile în care se constată o rămînere în urmă, coordonarea aplicațiilor în ramurile dezvoltate pentru a le imprima un caracter unitar”.

Cercetarea-proiectarea asistată de calculator (CPAC) constituie o a doua direcție importantă de interferență între știință și informatică. Este vorba de asistarea cu calculatorul a „producției”

domeniului știință și tehnologie, respectiv cercetarea și proiectarea. Autorii stăruie asupra semnificației acestui termen relativ nou introdus în limbajele de specialitate, arătând diferențele dintre posibilitățile și direcțiile de automatizare în munca de proiectare și cea de cercetare, potențarea uriașă a acestor activități prin introducerea tehnicii de calcul electronic, stadiul avansat și perspectivele de viitor din alte țări socialiste și, în general, în lume, rolul esențial în competitivitatea pe plan mondial a produselor la a căror concepere și proiectare s-a utilizat această tehnică modernă.

Pentru dezvoltarea accelerată și coordonată a acestui domeniu a fost conceput Programul național de cercetare și proiectare asistată de calculator care definește cu claritate obiective, direcții de acțiune, strategii de implementare. Dintre obiectivele prezentate menționăm pe scurt: creșterea calității și productivității muncii în activitate de cercetare-proiectare; asigurarea unei calități superioare a produselor și tehnologiilor, concomitent cu minimizarea costurilor materiale și energetice încă din faza de cercetare-proiectare; soluționarea în timp util a unor probleme prioritare și de mare complexitate ale economiei naționale; sprijinirea acțiunii de tipizare și normare în economie etc.

Informatica industrială definește sfera de activitate în care calculatorul este integrat direct în procesul de producție (spre deosebire de utilizarea tehnicii de calcul pentru conducerea economică a întreprinderii). Arătând că informatica industrială nu este o problemă de modă, de organizare a unor întreprinderi model, că ea nu urmărește în principal reducerea numărului de muncitori, autorii explică că de fapt ea „este aceea care în cadrul revoluției științifice și tehnice realizează pe spirală efectul invers al primei revoluții industriale în relația om/mășină. Dacă revoluția industrială a secolului trecut a legat omul de mașină, revoluția științifică și tehnică actuală, prin instrumentul ei numit informatică industrială, îl eliberează pe om de această legătură inumană” (p. 51).

O ultimă zonă de interferență, *știința pentru informatică*, este discutată în secvența logică tehnica de calcul, programarea și analiza. Un aspect important este considerarea informaticii în rindul celorlalte ramuri ale activității social-economice. Aceasta implică faptul că în discuție trebuie inclusă și baza ei materială (tehnica de calcul) și că ea poate fi privită din perspectiva cercetare-proiectare-produție, ceea ce aduce o schimbare de accent în secvența activităților specifice analiză-programare-exploatare.

O idee bogat argumentată în cadrul unui capitol distinct este necesitatea unui salt în plan educațional care să poată susține și potența eforturile în direcțiile prezentate. Este oferită o agendă amănunțită a tipurilor de acțiuni care ar putea contribui la realizarea saltului educațional cerut, constituind un bun îndrumar și imbold pentru factorii interesați.

Un interesant capitol este consacrat interrelațiilor domeniului definit la intersecția știință-informatică cu societatea, fără de ale cărei condiționări subiectul devine artificial și problematică ruptă de realitate. O serie de particularizări au fost făcute în următoarele direcții: rolul sistemului informațional în crearea sistemului informatic pentru știință și tehnologie, problemele legate de dotarea cu tehnica de calcul, reglementări specifice implicate de noile activități, acceptabilitatea socială, posibilități de participare la diviziunea internațională a muncii etc.

În sfârșit, o altă idee care se degajă implicit pe tot parcursul lucrării dar și explicit este scopul acesteia de a constitui o „provocare adresată activiștilor revoluției științifico-tehnice, pentru accelerarea procesului de autoconștientizare și automotivare colectivă”.

Se remarcă stilul accesibil, adecvat genului de publicație pentru care a fost elaborată lucrarea, fără ca nivelul științific al acesteia să aibă de suferit. Exemple numeroase sînt intuitive, cu o bună putere de limpezire a problemelor puse în discuție.

Ileana Ionescu-Stăsești

Gheorghe Boldur-Lătescu, *Gestiunea științifică a întreprinderilor*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1987

În urmă cu trei-patru decenii au început să apară o serie de discipline noi, cu caracter matematic, găsindu-și neîntîrziat aplicații practice în industrie și în alte ramuri economice. Teoria jocurilor, formulată de J. von Neumann și O. Morgenstein (1944), programarea liniară a lui G. Dantzig — prima formulare îi aparține matematicianului sovietic L. Kantorovici, laureat al Premiului Nobel pentru economie —, cibernetica definită de N. Wiener, în 1948, teoria informației (Cl. Shannon, 1948), programarea dinamică (R. Bellman), teoria sistemelor, teoria grafurilor și multe altele, într-o succesiune foarte rapidă, domină intervalul 1945—1975.

În cadrul acestora, de o dezvoltare deosebită s-au bucurat cercetările operaționale, apărute în timpul celui de-al doilea război mondial, cu aplicații absolut impresionante.

Este dincolo de orice îndoială că apariția și perfecționarea calculatorului electronic, au reprezentat o premisă din cele mai favorabile pentru lărgirea cadrului de aplicare a disciplinelor și metodelor amintite. Analize de sistem, modelări, simulări, programări, optimizări etc., au devenit procedee curente. Puse în slujba activității economice ele și-au dovedit integral

eficacitatea. Este greu de conceput astăzi o întreprindere modernă care să nu facă uz de metode și tehnici noi pentru organizarea și conducerea activității sale. În țara noastră, introducerea și extinderea acestora, au fost, la început, opera unor entuziaști — puțini la număr — având temeinică pregătire de specialitate, dar preocupați de modernizarea organizării și conducerii întreprinderilor, de introducerea unei autentice gestiuni științifice.

Din cadrul acestora face parte autorul cărții¹ pe care o recenzăm; cartea însăși este o mărturie a nivelului înalt la care au ajuns preocupările din acest domeniu în țara noastră. Termenul de „gestiune științifică a întreprinderilor” are — în concepția autorului cărții — cea mai largă accepție, înglobând și sintetizând un mare număr de discipline moderne; subtitlul *Teorie modernă și practică eficientă* definește caracterul și obiectivul acestei cărți. Trebuie subliniat de la început caracterul dual al preocupărilor autorului, strălucit confirmat de lucrarea pe care o prezintă cititorilor: efortul *teoretic*, integrator, de sinteză sprijinit pe *efortul aplicativ*, subordonat ideii de perfecționare a gestiunii științifice a întreprinderilor. Conceptul de întreprindere nu se mărginește la întreprinderea industrială; în ultima analiză, este vorba de întreprindere ca „sistem” sau „subsistem” cu caracteristici de maximă generalitate. Obiectivul principal al cărții — după mărturisirea autorului — este de a aduce o contribuție la formarea unei viziuni integratoare.

Pentru realizarea acestui obiectiv, cartea tratează în mod coerent următoarele domenii: disciplinele gestiunii științifice, problemele teoretice ale acestui domeniu; aspectele metodologice pentru a se încheia cu un capitol aplicativ referitor la elaborarea și aplicarea proiectului gestiunii științifice la o mare întreprindere industrială.

Demersul se desfășoară deci în cadrul unei triade: teorie — metodologie — aplicație.

Să precizăm că multitudinea de metode și de tehnici a impus autorului o operație de sistematizare și de clasificare, de mare utilitate teoretică și practică. Sînt examinate mai întâi, sub aspect diacronic: școala clasică, diferite curente behavioriste, școala neoclasică, curente moderne. Acestea din urmă cuprind: modelarea, optimizarea, informatica, analiza sistemelor, cibernetica, marketingul și ergonomia. Un loc aparte îl ocupă problema subsistemului informațional-decisional al întreprinderilor. Abia după tratarea aspectelor teoretice și metodologice, autorul expune modul de elaborare a modelului descriptiv și normativ, cu preocuparea constantă de a pune în evidență eficacitatea acestuia. Deosebit de interesantă mi se pare acea parte din lucrare care se referă la experimentarea și implementarea proiectului, ca și la exploatarea în regim normal. Să remarcăm că în cuprinsul acestei tratări autorul are o serie de contribuții originale: amintim în acest sens teorema (paradoxul) lui A. Arrow, într-o viziune personală care merită toată atenția.

Cititorul — economist, sociolog, informatician sau cibernetician — se va apleca cu cel mai mare interes asupra ideilor expuse în capitolul final, unde este vorba de un exemplu general, cu caracter practic. Aici propunerile sînt concrete, începînd cu elaborarea unui „Referat privind introducerea metodelor gestiunii științifice în întreprinderea T”, organizarea secvențelor de lucru, aplicarea, estimarea rezultatelor etc.

Tabelele și schemele sînt sugestive. Probleme de alocare a resurselor sînt concretizate cu ajutorul diferitelor metode: programare, în diferite variante, grafuri, modele informatice, cu aplicații „in vitro” și „in vivo”. Valoarea aplicației practice este confirmată de bogata experiență a autorului care, de-a lungul anilor a lucrat cu diferite întreprinderi, în cadrul contractelor de integrare a învățămîntului și cercetării cu producția.

Autorul își propune o sinteză originală a principalelor orientări actuale în gestiunea științifică a întreprinderilor. Obiectiv ambițios desigur, pe care însă l-a realizat în mod absolut remarcabil, fiind ajutat de stăpînirea metodelor și tehnicilor moderne, ca și de experiența sa practică.

Foarte utilă este și bibliografia de la sfîrșitul cărții: selectată cu discernămint, ea prezintă în mod obiectiv contribuțiile cercetătorilor români: economiști, ciberneticieni, informaticieni, analiști de sisteme, fără să fie neglijate contribuțiile psihologilor, sociologilor, specialiștilor în marketing, a statisticienilor și matematicienilor.

O carte scrisă cu stringența logică necesară, clară, cu demonstrații convingătoare, urmărind o finalitate practică — aceea de îndrumare pentru întreprinderi —, o carte merind calificativul formulat de savantul polonez T. Kotarbinski, acela de „lucru bine făcut”.

Prof. dr. Vladimir Trebici

¹ Prof. dr. ing. Gheorghe Boldur-Lătescu (n. 1929) predă disciplina — „Cercetări operaționale” la Facultatea de Planificare și Cibernetica economică de la Academia de Studii Economice. Este autor (și coautor) al unui număr important de lucrări, apărute în ultimii 25 de ani, printre care: *Procese informaționale și de decizie în economie* (1969); *Fundamentarea complexă a procesului decizional economic* (1973); *Cartea analistului de sisteme* (1976); *Cercetarea operațională cu aplicații în economie* (1979); *Analiza sistemelor complexe* (1982); Studii și comunicări prezentate la congrese naționale și internaționale, publicații în reviste de prestigiu i-au adus autorului ei o largă recunoaștere științifică.

Constantin Schifirneț, *Cultură, tineret, mass-media, educație*, Centrul de cercetări pentru problemele tineretului, București, 1986

A intrat de curind în circuitul public al lecturii numărul 8 din rapoartele de cercetare editate de către Centrul de cercetări pentru problemele tineretului. El este reprezentat prin expunerea rezultatelor unei cercetări ample pe tema contribuției instituțiilor culturale la educația revoluționară a tineretului. Cercetarea a fost realizată în 7 județe și Municipiul București, pe un lot cuprinzând 3 441 subiecți.

Lucrarea elaborată de C. Schifirneț pe baza acestei investigații nu se limitează la comentarea datelor rezultate din prelucrarea chestionarelor. În primul rînd, autorul ține seamă de o vastă experiență acumulată în aproape două decenii de cercetare asupra opțiunilor culturale ale tinerilor în cadrul instituției de cercetare în care lucrează. Pe parcursul anilor s-au realizat studii privind raportarea diferitelor categorii de tineri la lectură, la teatru, la mijloacele de cultură în masă, la activitățile culturale ale altor instituții. În al doilea rînd el compară rezultatele înregistrate în 1985 cu rezultate înregistrate într-o investigație similară desfășurată în 1980. Toate aceste elemente permit autorului să realizeze o imagine dinamică a comportamentului cultural al tinerilor, să ajungă în final la prefigurarea unor linii de evoluție viitoare.

Intenția principală a autorului pare să fi fost totuși de a pune la dispoziția cititorului un volum cit mai mare de date concrete privind problema cercetată, acestea servind atît celor care lucrează efectiv în sectorul cultural cit și celor ce intenționează să dezvolte cercetări în acest domeniu de mare complexitate.

Capitolul cel mai extins al lucrării se referă la opțiunile, aspirațiile și atitudinile culturale ale tinerilor. Lectura, în general, este activitatea culturală cu cea mai mare frecvență la tineri. Ea concentrează și satisfacțiile tinerilor, spre deosebire de emisiunile de radio și mai ales de televiziune care îi nemulțumesc pe foarte mulți dintre aceștia. Remarcînd „rolul extraordinar pe care-l are cuvîntul scris în orizontul cultural, în spiritualitatea grupurilor cercetate” autorul investighează și opțiunile tinerilor pentru celelalte mijloace culturale ca și modalitățile în care aceștia încearcă să recepționeze mesajele culturale.

Deși cercetarea și-a propus în primul rînd obiectivul descrierii și constatării unor date concrete legate de realitatea culturală din lumea tineretului, autorul încearcă și depistarea unor „structuri complexe” de interese și comportamente culturale, ca și explicarea dinamicii înregistrate cu ajutorul unor variabile sociale.

Interesante sînt și deschiderile pe care autorul le face în finalul studiului său către cercetări viitoare, cum ar fi: o analiză a funcțiilor culturale ale divertismentului, impactul asupra activității culturale și mai ales educative al obligațiilor de autofinanțare a unor instituții culturale (în mod special muzeele), o analiză mai aprofundată a raportului dintre cultură și factorii de socializare, desfășurarea unei investigații mai ample asupra culturii celor care nu au contact cu instituțiile culturale și stabilirea cu acuratețe a profilului spiritual al nonpublicului.

Cercetarea a pus în evidență un element interesant privind explicarea sociologică a comportamentelor culturale: nu atît statutul social este cel care influențează orizontul și comportamentul cultural, cit condițiile concrete de muncă și viață.

Cercetarea a permis confruntarea generației tinerilor cu cea a adulților, mai ales în privința raportării la aspectele de modernitate a culturii. Autorul evidențiază la adulți o mai mare ambiguitate a comportamentului referitor la modernitate. Adulții trăiesc în mai mare măsură, decît tinerii, tensiunea dintre tradițional și modern. Ei se folosesc într-o formă sau alta de mijloacele culturale moderne pentru a face trecerea de la o cultură dominant oral-participativă la una abstractă.

Fără a intenționa elaborarea în paginile acestei lucrări a unui program de acțiune culturală, autorul înserează totuși mai multe propuneri interesante. Cu titlu de exemplu menționez pe cea referitoare la necesitatea elaborării unui program special de către toate instituțiile culturale, care să vizeze acțiuni de inițiere în cultură a tinerilor și adulților.

Disponînd de un vast material documentar, fiind realizat în cadrul unor preocupări de durată asupra unui domeniu de mare interes, raportul de cercetare elaborat de C. Schifirneț se constituie ca o contribuție deosebit de utilă la cercetarea culturii socialiste, a căilor și mijloacelor de edificare a omului nou în societatea noastră.

Sorin Mitulescu

J.G. March, H.A. Simon, *Les organisations. Problèmes psycho-sociologiques*, Paris, Bordas, 1983

Existența marilor organizații constituie o caracteristică esențială a societăților moderne. Omul de azi nu poate acționa decît prin și în cadrul marilor organizații, iar posibilitățile sale de reușită depind și de abilitatea cu care utilizează un mijloc de acțiune indispensabil.

Dezvoltarea unei teorii a organizațiilor a fost neglijată multă vreme de sociologia occidentală care, actualmente, este pur și simplu invadată de asemenea teorii venite de peste ocean.

Lucrarea de față, scrisă de doi autori americani, se deosebește, însă, de alte lucrări similare, care se vor cînd „manuale de administrație”, cînd „studii de caz”, „principii de conducere a întreprinderilor” etc. În acest caz, avem de-a face cu o carte originală, dar care nu se citește ușor și, în special, nu și dezvoltă decît la o citire atentă toată bogăția ideilor. Cei doi autori nu caută să ne impună o teorie proprie privind organizațiile; ei au vrut să ne ofere o sinteză a tuturor cercetărilor efectuate în cadrul științelor umane asupra organizațiilor și să facă bilanțul a ceea ce se poate considera achiziționat deja în acest domeniu. Astfel, cartea se relevă a fi cea mai completă culegere de referințe pentru genul respectiv de probleme, pînă la data redactării. Dar, March și Simon ne oferă mult mai mult decît rezumate din diferiți autori. Pretutindeni sînt expuse, în paralel cu părerile celor analizați, vederi originale, profunde asupra dezvoltării teoriilor și practicilor organizației moderne, precum și propuneri pertinente asupra cercetărilor ce urmează. În această perspectivă, două puncte apar ca esențiale: pe de o parte, ei au reușit să trateze structurile și metodele de organizare ca pe un obiect științific, ferindu-se, totodată, să evite principiile moralizatoare și sfaturile pentru uzul directorilor; pe de altă parte, în loc să discute concepțiile fiecărui autor și să-i măsoare coerența și utilitatea, ei încearcă să li determine contribuția pozitivă pe care efectiv au adus-o. Metoda folosită apare, în același timp, mult mai tolerantă și mult mai severă decît analizele critice obișnuite. Ea este mai tolerantă, deoarece permite adunarea la un loc a unor cercetări extrem de diverse, din multe domenii de activitate. Ea este, însă, mai severă, căci sintetizează articole, studii sau volume întregi în trei-patru propoziții care li redau esențialul, însă ar putea să nu corespundă punctului de vedere al autorilor în cauză.

March și Simon disting trei mari tipuri de contribuții: a. aportul celor care au lucrat pe scheme de interpretare a organizării științifice a muncii: aceștia sînt „raționaliștii” sau „clasiicii organizației”; b. aportul psihologilor sociali, psiho-sociologilor, al specialiștilor în relații umane, al tuturor cercetătorilor care au lucrat pe scheme ale lui Mayo sau ale școlii de la Harvard; c. aportul noilor cercetări „neo-raționaliste”, care ar trebui să permită efectuarea unei sinteze. În spatele acestei clasificări simple, se poate descoperi o ierarhie și pentru a o legitima, o teorie care constituie o contribuție originală.

În accepția celor doi autori, gîndirea asupra funcționării organizațiilor începe cu raționalismul clasic simplu, care se bazează pe o teorie utilă, dar eronată a motivațiilor comportamentului individual. Sînt introduse apoi, ceea ce reprezintă un progres, motivațiile non-economice; motivațiile care țin de relațiile interpersonale și de dinamica grupurilor. În sfîrșit, urcînd o treaptă, se ajunge la un raționament mai global, care ține cont atît de raționalitatea organizației (raționalismul clasic), de afectivitatea agentului uman (relațiile umane imposibil de eliminat) și de caracterul său de agent autonom liber.

Raționalismul expus este criticabil și nu prezintă o noutate absolută, deoarece mulți cercetători au adoptat deja perspectiva neoraționalistă globală. Dar, oricum ar fi, o privire clară asupra celor trei niveluri de dezvoltare ale teoriei ne oferă, pentru prima dată, mijlocul de a evidenția orice evoluție a teoriei organizațiilor și, în final, a teoriei acțiunii.

Contribuția taylorismului, în ciuda fragilității ei, se dovedește a fi decisivă, prin introducerea raționalismului în organizarea, pînă atunci conservatoare, a muncii umane.

Revoluția psihologică a anilor '30 a distrus optimismul taylorienilor, arătînd că în practică raționalismul lor conferă conducătorului puterea de a-și reduce subordonații la starea de automate. Omul nu este numai mîna de lucru, ci și spirit. Voga relațiilor umane constituie un pas înainte, dar creează un risc nou, cel al manipulării. Într-adevăr, începînd din momentul cînd s-a înțeles că omul este și un tip afectiv, iar cercetări științifice permit să i se recunoască determinantele afectivității sale, este dificil ca unii să nu se servească de aceste cunoștințe pentru a-l manipula.

Problema esențială pe care o propune lucrarea lui March și Simon este aceea a sintezei între o cale de apropiere bazată pe studiul relațiilor umane și o cale raționalistă. Ei demonstrează că nu se poate elimina nici afectivitatea, reducînd comportamentele umane la o schemă mecanică simplă, nici reduce eficacitatea organizațională doar la niște bune relații umane. În același timp, ei apreciază că juxtapunerea celor două sisteme de analiză este insuficientă și că o sinteză ar fi indispensabilă.

Punctul cel mai sensibil, care corespunde cu ambiția cărții, privește validitatea sintezei noi care este propusă. Este dificil să fie judecată deja reușita unui efort pe care chiar autorii săi

il prezintă doar ca o activitate de explorare. Propunerile din final nu se bazează pe cercetări, ci sînt deductive, chiar speculative, invitînd la schimbarea manierei de a concepe raporturile umane în interiorul unei organizații. Pozitivismul își reintră în drepturi, fiecare participant fiind considerat din nou un agent rațional. Este recunoscut însă și rolul factorilor non-raționali în luarea tuturor deciziilor, inclusiv tehnice. Organizația apare ca un ansamblu fluid ce corespunde rezultatelor tuturor acțiunilor fiecărui actor sau grupe de actori. Nu se neagă faptul că organizația comportă numeroase rigidități, dar acestea pot fi înțelese, analizate și prevăzute ca imperfecțiuni necesare impuse de limitele capacității umane.

Soluția aleasă de cei doi autori, bazată prea mult pe problema cunoașterii ca punct de legătură esențial între lumea afectivității și lumea raționalității, poate fi discutată, dat fiind faptul că prezintă unele inconveniente. Ea permite să se facă o analiză bună acțiunilor individuale, dar este mai puțin adecvată cînd se face analiza grupului și a strategiei complexe a individului în raport cu grupul.

În ciuda acestor limite, lucrarea de față înseamnă un punct de referință în teoriile organizațiilor și teoriile acțiunii.

Dinu Tenobici

Michael Pollak, Vienne 1900, Paris, Editions Gallimard/Julliard, Collection „Archives”, 1984

Volumul lui Michael Pollak reprezintă unul dintre cele mai interesante studii de istorie socială a unui mediu cultural, din cîte am avut posibilitatea să citesc pînă acum. Interesul provine și din faptul că acest mediu îl reprezintă Viena sfîrșitului de secol, „unul din leagănurile culturii moderne”, cum o numește pe drept cuvînt autorul (istoric de origine austriacă, lucrează în prezent la Paris în cadrul unui institut de istorie contemporană, fiind unul din colaboratorii de bază ai publicației „Actes de la recherche en sciences sociales”). În Viena acelei epoci au lucrat Freud și Wittgenstein (psihanaliză și filosofie), Mach și Boltzmann (fizică), C. Menger (economie), H. Kelsen (drept), în muzică s-au afirmat G. Mahler, Arnold Schönberg, Alban Berg și Anton von Webern, în arhitectură Adolf Loos, în pictură Gustav Klimt și Oskar Kokoschka. Au existat tot atunci mișcări sociale și politice importante, precum cercul austro-marxist din jurul revistei *Der Kampf* (Friedrich și Max Adler, Karl Renner și Otto Bauer) sau mișcarea sionistă inițiată de Theodor Herzl. În mod paradoxal, această expansiune cu totul deosebită a forțelor culturale se realiza într-un context istoric, social și politic de o extremă fragilitate. Secolul XIX a reprezentat o perioadă de lent, dar implacabil declin al imperiului austriac după zguduirea provocată de războaiele napoleoniene. Amploarea mișcărilor naționale care au dus, între altele, la divizarea puterii centrale prin formarea, în 1866, a monarhiei bicefale, competiția cu Prusia, ocuparea unui rang secund printre puterile europene, sînt cîteva din principalele semne ale acestui declin. Prin comparație cu Parisul, Londra sau Berlinul, Viena căpăta tot mai mult atmosfera unei enclave provinciale. Cum a fost posibilă „creativitatea excepțională” amintită constituie miza investigațiilor istoricului-sociolog, răspunsul neputîndu-se limita la banala aserțiune după care epocile de decadență sînt favorabile expansiunii artelor.

De-a lungul secolului XIX, se desfășoară mai multe procese semnificative: dezvoltarea instrucției publice, care duce la formarea unui public instruit, interesat de jurnalism (cresc numărul și tirajele cotidiene) și de producția romanescă; are loc trecerea de la formele de mecenat care sprijină cultura și de la spațiul saloanelor, specific secolului XVIII, la organizarea unei piețe interne, unde cafenelele iau locul saloanelor; conflictul dintre generații devine motorul intern al unei producții culturale moderne (în special după 1870); puterea politică centrală, amenințată de mișcările naționale centrifuge, sprijină arta „pură”, estetismul, ca pe un mijloc de convertire la aristocratism; la afirmarea unei identități „austriece”, opuse îndeosebi germanismului filo-prusac, în ascendență printre anumite fracțiuni ale burgheziei. Michael Pollak insistă asupra funcției politice a artei pentru artă, înlocuitoare a unui discurs istoric imposibil de ținut în contextul multinațional al imperiului, formarea „mitului austriac” realizîndu-se în special printr-o astfel de distanțare de istoria propriu-zisă. Cartea își propune să trateze, în perspectiva fenomenului controversat și contradictoriu al identității, trei mari teme: raporturile dintre identitatea națională și identitatea culturală, puritatea artistică și raporturile dintre sexe. Primele trei capitole analizează astfel „contextul”: elaborarea unei tradiții culturale comune pentru acest imperiu multinațional. Scurta perioadă de liberalizare reprezentată la începutul secolului trecut de josefinism (între altele, desființarea cenzurii) atrăsese apariția unei supraproducții de nivel cultural foarte scăzut, astfel încît reacția defensivă a mediului aristocratic a avut loc sub forma unei „tiranii a bunului gust”, elitismul estetic întîlnindu-se astfel cu lăismul

politic. Producția culturală devine înalt funcționarizată, asigurând stabilitate economică intelectualilor, dar provocând și fenomene de respingere, disprețuirea funcționariatului de către intelectualii „autentici” determinând astfel, de exemplu, printre scriitori, „eroizarea” vieții interioare, individualizarea în spirit romantic a „creatorului”. Principalul pericol politic în ochii elitei constând în pasiunile naționale, cele mai importante teme literare sînt acum „parvenitul” și, în replică, adaptarea la ordinea socială. Interiorizarea griji față de menținerea continuității istorice se află, după M. Pollak, la originea sentimentului de culpabilitate care îi împiedică pe scriitori să își asume în mod pozitiv destinul. Cei care sînt împiedicați de către cenzură să ocupe un loc în acest sistem cultural, să fie acceptați și recunoscuți, se refugiază în contestarea globală a mitului austriac, adăpostindu-se, din rațiuni economice sau politice, în Germania. Se constituie cele două tabere caracteristice pentru întregul cîmp de producție culturală: cei ce ocupă o poziție dominantă sînt apropiați de casa de Austria, ceilalți manifestă un naționalism germanofil perceput ca principală amenințare pentru sistemul politic existent. Înalta societate vieneză fiind împărțită în caste riguros delimitate, principalul mijloc de ascensiune socială îl constituie adoptarea normelor interne de conduită care asigură echilibrul și dominația acestei societăți. Faptul că, după 1867, constituția garantează libertatea religioasă și de conștiință (principalul câștig al revoluției de la 1848), face ca mare parte a burgheziei evreiești (provenită, în parte, din Boemia și Ungaria, de unde migrează ca urmare a discriminărilor naționaliste, germanofone, să își pună mari speranțe în posibilitățile de ascensiune oferite de aparatul birocratic austriac. Într-o lume divizată între elementele germanofile și burgheziile naționale în ascensiune, poziția „evreului”, percepută deopotrivă ca fiind aceea a unui element subversiv (parvenitul) și ca „agent capitalist”, aflată în ascensiune în mediile culturale, atrage din partea elitei o reacție de respingere care nu este alta decît aceea a „sentimentului superiorității culturale lezate” (ascensiune percepută ca o amenințare deopotrivă economică și culturală). În ultimele decenii ale secolului, cînd se produce înlocuirea liberalismului vechii generații prin populismul celei noi, antisemitismul se constituie, asemenea naționalismului germanic, într-un mijloc de subversiune a ordinii politice existente. Cum observă M. Pollak, „într-un stat incapabil să-și regleze problemele politice proprii, arta este însărcinată să organizeze manifestările de loialitate și de unitate patriotică în numele clasei economice dominante și politic neputincioase. Artă burgheză s-a însărcinată să îndeplinească funcția tradițională a artei în statul Habsburgilor: glorificarea dinastiei și disimularea, prin această glorificare, a faptului că unitatea imperiului este fragilă” (p. 65). Prezența, proporțional semnificativă (suprareprezentare), a intelectualilor evrei în mediul cultural se explică în mare parte prin această funcționare polarizată a cîmpului intelectual. Marea concentrare a puterii artistice care are loc la Viena în jurul lui 1900 provoacă însă totodată și un fenomen de contestare internă deosebit de important, care se manifestă în special prin despărțirea de estetism, arta pură fiind percepută tocmai ca un semn al identității pierdute pentru intelectuali. Este momentul despărțirii de estetism, proces în care sînt de reținut numele unor Karl Kraus, Georg Trakl, Arnold Schönberg, Oskar Kokoschka... Într-un asemenea context sînt vizibile limitele sociale ale intelectualismului: „Eliberat de constrîngerile birocratice și statutare, după suprimarea rolului social jucat de către femei (prin trecerea de la cuplul antagonic „femeie idealizată — femeie obiect” la postura specifică mediului cultural, a „actriței amantă și concurentă”, n.n.), nici o mediere nu mai îndulcește violența luptelor intelectuale. Cîștigîndu-și libertatea și autonomia, cîmpul literar și-a pierdut, ca să spunem așa, instanțele „civilizatoare”. Un elitism fără limite și disprețul de ceilalți, intelectuali și artiști, dar mai ales de restul umanității, „fără cultură”, este de acum încolo unul din rezultatele ca și unul din mecanismele de apărare individuală împotriva regulilor mediului. Nu mai există instanță de mediere care să protejeze, ca să spunem așa, pe scriitori de ei înșiși” (p. 192). Concluziile autorului subliniază de altfel faptul că pesimismul cultural al intelectualilor austrieci al vremii, tributar în mare măsură contextului politic, nu se datora mai puțin atașamentului față de un instrument intelectual și cultural incapabil să lămurească problemele colective și individuale cu care erau confrunțați (în special prezența obsesivă a sentimentului de superioritate culturală rezultat din simpla folosire a limbii germane ca instrument de lucru).

Mihai Dinu Gheorghiu